

Uit volle grond

Proeftuin Overijssel begint
bij wat in leerlingen leeft

Rijnbrink

Kun je met explosies kunst maken? – CSG Reggesteyn Kun je van taart een ‘groot’ kunstwerk maken? – Ichthus Kampen Kunnen we smaak onderzoeken en een nieuwe (chips)smaak verzinnen door kunst? – Capellenborg Wijhe Hoe kun je een saaie caravan ombouwen tot een keet? – Pius X Rijssen Wat is het spannendste in de wereld om te doen? – Waerdenborch Holten Kunnen we met voertuigen een graffitikunstwerk maken? En hoe werkt een drone? – De Maat Ommen Kun je kunst maken door te driften? – Agnieten Nieuwleusen Wat is het effect van licht, kleur (neon) en beweging bij het filmen onder water? – CSG Eekeringe Steenwijk Kunnen we communiceren met dieren en hoe communiceer je als je een muziekstuk met elkaar maakt? – CSG Tromp Meesters Hoe zien pretparken er over 50 jaar uit? – De Passie Wierden Wat gebeurt er lichamelijk en geestelijk met je als je gaat parachute springen/skydiven? – Waerdenborch Goor Hoe is het om in een game te zitten? Wat zorgt ervoor dat je in een game zit? Wat is er nodig? – Noordik Vroomshoop Is de sfeer tijdens een voetbalwedstrijd cultureel bepaald? – Noordik Almelo Waarom zien mensen autisme/ADHD als iets negatiefs? – ’t Mozaïek Almelo Als je parachute springt voel je je dan zo vrij als een vogel? – Twickel Delden Kunnen we met de klas op het schoolplein een optische illusie 3D-streetart maken? – Vechtdal Ommen Hoe maak je de ultieme stuntsceen? – Carmel Lyceumstraat Oldenzaal Hoe maak je iets wat er lekker uitziet vies? En andersom? – SG Eekeringe Steenwijk Hoe leg je beweging op een motor vast in een foto? – De Maat Ommen Hoe maak je een foto zoals in een instagrammuseum? – Vechtdal College Ommen Hoe word je gemotiveerd? – De Waerdenborch Goor Hoe maak je theater? – De Passie Wierden Hoe breng je een voertuig in beweging? – Twickel Delden Hoe kun je je mening uiten middels (graffiti)streetart? – Noordik Almelo Kunnen we meer kleur geven aan onze klas middels paintball? – Capellenborch Wijhe

Hoe bouw je een feestje met je opa/oma? – Carmel College Salland Pro Raalte Kun je een trekker ook ombouwen tot een boot zodat deze ook kan varen? – Twents Carmel College Denekamp Hoe kun je middels sport/eten je leervermogen optimaliseren? – Twents Carmel College de Thij Oldenzaal Hoe is het om te leven met een beperking? – Twents Carmel College Praktijkonderwijs Hoe ontwerp je danskleding voor een choreografie? – Zeven Linden College Dedemsvaart Kun je een sieraad maken dat bijdraagt aan je gezondheid? – Alma College Wanneer kan je iemand vertrouwen? – Eekeringe PRO/VO Steenwijkerland Hoe ga je om met spanning/angst? – Vechtdal College Dedemsvaart Hoe kun je met profvoetbal een oorlog stoppen? – Omnis Almelo (voorheen Mozaïek) Hoe kun je met vrienden leren vliegen? – Carmel Borne Kunnen we met drones een origineel kunstwerk maken? – Ichthus Kampen Kunnen we mensen blij maken in/met de natuur? – Canisius Tubbergen Welke invloed heeft een mooi vormgegeven omgeving op het geluk van mensen? – Pius X Almelo Kunnen we de school leuker maken via streetart? – Agnieten Nieuwleusen Zijn natuur en graffiti met elkaar te combineren? – Greijdanus Hardenberg Kunnen we wachtrijen voor achtbanen aantrekkelijker maken? – Waerdenborch Holten Kunnen we met lego kunst maken? – CSG Eekeringe Steenwijk Kun je meer zelfvertrouwen krijgen door mode en/of een wereldreis? – Het Assink Bouwmeester Haaksbergen Hoe maak je een film waarin jongeren de baas zijn? – Het Assink Brakelstraat Hoe maak je op Disneyachtige wijze een film over mentale gezondheid? – CSG Reggesteyn Nijverdalen Kunnen we een nieuwe sport met dieren bedenken? – Carmel Raalte VMBO Wat betekent thuis? – AMV-opvang Wierden COA Krijg je meer zelfvertrouwen door iets spannends te doen? – Waerdenborch Goor Hoe maken we een videoclip net als Bökkers? – De Maat Ommen Hoe schrijf je een superhit? – Het Assink de Bouwmeester Haaksbergen

Inhoudsopgave

4 - 5

Van binnen naar buiten / inleiding

6 - 7

Groeiperiode / de Proeftuin in het kort

8 - 25

Vuur en ongemak / leerlingen De Waerdenborch op de voet gevolgd

26 - 31

Zijn met wat er is / hoveniers over hun rol

32 - 33

Elke vraag telt / de balans van 50+ Proeftuinen

34 - 47

Scènes uit het hart / de making-of van videoclip De Maat

48 - 57

Leren door loslaten / gesprek rondom documentaire Kiemen met kunst

58 - 60

Tuingereedschap / hoe haal je onderzoeksvraag naar boven?

Proef tuin

De oogst zit in het spitten

Een Proeftuin brengt buitengewoon onderzoek in de klas door middel van kunst en cultuur. Leerlingen bedenken, formuleren en kiezen samen een vraag waar ze graag het antwoord op willen weten. Uitgangspunt is wat er in en onder de jongeren zelf leeft. Samen met een of meer kunstenaars/makers gaan ze op onderzoek uit, binnen en/of buiten de school.

In een Proeftuin gaan jongeren om met het onbekende. Niks staat vast, alles is mogelijk. Dat geldt voor de vraag, voor het onderzoek en ook voor de uitkomst. Zo ontstaat ruimte voor verrassing en ontdekking. De leerlingen gaan anders kijken naar zichzelf en de wereld om hen heen. Om in de beeldspraak van het project te blijven: de oogst zit in het spitten zelf.

Dit schooljaar is de 50ste Proeftuin afgerond. In deze speciale uitgave komen leerlingen, docenten, begeleiders (hoveniers genoemd), kunstenaars en andere betrokkenen aan het woord. Twee Proeftuinen worden van begin tot eind gevolgd. Je leest hoe het project zich heeft ontwikkeld, wat het teweegbrengt en welke kansen het biedt. Daarnaast is er een handleiding toegevoegd voor een Do It Yourself-versie, waarmee docenten de aanpak van een Proeftuin in de klas kunnen uitproberen.

Deventer, voorjaar 2026

Een proeftuin

- Voor alle scholen in het voortgezet onderwijs in de 21 kleine en middelgrote gemeenten in Overijssel;
- Per schoollocatie mag eens per vier jaar een klas meedoen;
- Nodig zijn een enthousiaste groep, ruimte in school, minimaal tien uren tijd verdeeld in blokuren en liefst een roostervrije dag, aanwezigheid en betrokkenheid van de docent;
- In drie blokuren bedenkt, formuleert en kiest de klas een onderzoeksvraag;
- Daarna volgt een pauze van vier weken waarin hovenier – in samenspraak met de docent - de uitvoering van het onderzoek regelt;
- Het onderzoek zelf bestaat uit (minimaal) twee workshops en een excursie;
- In totaal neemt een Proeftuin een periode van twee tot drie maanden in beslag;
- De hovenier betreft kunstenaars/makers bij een project, regelt wat er verder nodig is, bewaakt het budget.

Pluspunten voor de leerling

- Betrokkenheid door het formuleren van een eigen onderzoeksvraag;
- Meer zelfvertrouwen door te leren omgaan met het onbekende en het aangaan van uitdagingen;
- Inzicht in wat ze drijft en richting geeft aan de toekomst;
- Nieuwe ervaringen die blijven, misschien wel voor het leven.

Pluspunten voor de docent

- De docent wordt volledig ontzorgd: De hovenier regelt de workshops en de excursies, inclusief eventueel (bus)vervoer;
- Daardoor ontstaat ruimte om leerlingen (vanuit een ander perspectief) te zien en zelf mee te ervaren;
- Een inspirerende en verrijkende ervaring voor docenten zelf.

in het kort

Wil jij weten wat Rijnbrink kan betekenen voor jouw school op het gebied van kunst en cultuuronderwijs?

Scan de QR-code.

Foto's: Kiki Vos de Wael

Vechtdal College Ommen;
Hoe maak ik een optische illusie?

Skydiven met je voeten op de grond

Leerlingen De Waardenborch onderzoeken zelfvertrouwen

met vuur en ongemak

Ze wilden skydiven, maar vonden zichzelf met knikkende knieën terug op een paar meter boven een luchtkussen. Vwo-leerlingen van De Waardenborch in Goor lieten met stunts, theater en een tocht door een doolhof de controle los en ontdekten wat dat deed met hun zelfvertrouwen. Een Proeftuin over grenzen verleggen én bewaken. “Nooit gedacht dat ik nog eens een fakkel in mijn mond zou steken.”

1 Wroeten naar wie je bent

‘Verken – ontdek – verwonder’. De uitnodiging op het digibord wordt deze vroege vrijdagochtend beantwoord met gezucht, gemor en gegeeuw. “Waarom hebben we het eerste uur?!”, vraagt een leerling naar de bekende weg. Docent en mentor Stef Engbers van deze 3vwo-klas strooit een beetje humor. “Wat een energie stralen jullie uit!” Kiki Vos de Wael, die als ‘hovenier’ deze klas zal helpen wroeten in hun Proeftuin, stelt zich opgewekt voor aan de veertien leerlingen. “Dit project gaat over jullie. Over de vraag: wie ben jij? Het is een onderzoek naar jezelf.”

Weinig goeds

Dat belooft voor haar gehoor nog weinig goeds, laat de lichaamstaal zien. Kiki start de introductievideo in; een caleidoscoop van genres en disciplines in kunst en cultuur. Ze heeft er maar één vraag bij: “Wat valt je op? Dat mogen meer dingen zijn.” Flitsen van beeldende kunst, graffiti, bodypainting, moderne dans, theater, streetdance, mode, opera en meer trekken over het scherm. “Veel dansen”, mompelt een jongen op de vraag wat hem opviel. Klopt, reageert Kiki. “Op scholen blijkt weinig aan dans te worden gedaan. Daarom hebben we er veel van in deze film gestopt. Om een beetje te prikkelen.” Iemand zag bijzondere bouwwerken op een strand, een ander viel op hoe een hand met een optische illusie werd beschilderd: “Alsof er een gat in zat.” “Dat kun je dus maken!”, zegt Kiki.

Ze vraagt van welk beeld de leerlingen meer willen weten. Een meisje zucht nadrukkelijk, slaat de armen over elkaar. Anderen zijn toch wel benieuwd hoe dat in zijn werk gaat, met die strandbeesten, graffiti, een gat in een hand schilderen, onder water dansen. “Goede vragen!”, vindt Kiki. “We zijn op zoek naar een vraag waar je het antwoord niet op weet. Het is belangrijk dat je daarbij uitgaat van wat je zelf interessant vindt.”

Dromen en verlangens

Ze helpt ze op weg door ze hun hand te laten omtrekken, en daarin antwoorden te schrijven op zes vragen. In de duim: waarmee kom je in een flow? “Dat je niet kunt stoppen”, legt ze uit. “Je talent, dat waar je energie van krijgt.” Ineens wordt er volop gekletst. Kiki: “Soms is het voor jou zo gewoon dat je zelf niet eens doorhebt dat je er goed in bent.” In de andere vingers komen dromen en verlangens, iets dat je raakt of heeft geraakt, waar je beter in wilt worden, wat je wilt veranderen als jij de baas zou zijn en wie of wat je dierbaar is. “Ikzelf?”, zegt een jongen. “Heel goed”, reageert Kiki.

Ze deelt vouwbladen uit waarmee een woordhapper kan worden geknutseld, een papieren handvat om willekeurige combinaties te maken met de antwoorden op de handvragen. Docent Stef ziet het gestuntel met het vouwen aan en roept: “Op welke kleuterschool hebben jullie gezeten?” De leerlingen moeten het happertje vullen met het antwoord op de vraag over welk beeld uit de film ze meer wilden weten, en een waarde of emotie die voor hen zelf zwaar weegt, zoals doorzetten, zelfvertrouwen, eerlijkheid, tolerantie. “Volgende week gaan we vragen bedenken!”

2 Vragen gaan hun eigen gang

Twee weken later liggen er naast de happers inspiratievellen op de tafels, met ballonnetjes en wolkjes om thema's in te vullen voor de brainstorm. Dit keer zijn er zestien leerlingen. “We gaan kijken naar elkaars favoriete vragen”, legt Kiki uit. “Zijn er overeenkomsten of aanknopingspunten? Of ga je helemaal aan op andermans vraag? Je kunt ook vragen combineren. Voorwaarde voor een goede onderzoeksvraag is dat je nu nog niet weet wat er uitkomt.” De vaart moet er wel een beetje in, maant Kiki, want aan het eind van de les moet de definitieve onderzoeksvraag op tafel liggen. Doordat het rooster niet meer ruimte bood heeft ze per les maar één in plaats van anderhalf uur de tijd. “Dus we gaan beginnen, ook al zijn jullie nog niet helemaal wakker.”

De vorige keer groeide de scherpte ook wel, laten de vragen zien waarmee een groepje van vier jongens nu verder aan de slag gaat. ‘Kan ik mijn ouders als drumstok gebruiken?’ ‘Kun je onder water voetballen?’ ‘Hoe voel ik mezelf bij het gamen?’ ‘Kan een Lego-creatie de wereld veranderen?’ Kiki is enthousiast. “Kijk of je dingen kunt combineren. Bijvoorbeeld: ‘Wat gebeurt er met mij tijdens gamen of drummen, en kun je daarmee de wereld verbeteren?’” De jongens weten er wel raad mee. “Kun je onder water een Lego-game spelen, je ouders als toetsenbord gebruiken en hoe voel je je dan?”

Uitstelgedrag en moederschap

Een ander groepje van vier jongens wil in uitstelgedrag duiken. Ze vragen zich af, en schrijven dat op het inspiratievel: “Wie stelt niks uit?” Vijf meiden praten over avontuur en paarden. Een schriftje ligt open, in de handpalm (‘Wat doe je als jij het voor het zeggen hebt?’) is geschreven: geen oorlog en een zwembad in de achtertuin.

Een meisje heeft haar eigen onderzoeksvraag gemarkeerd: hoe kun je met zelfvertrouwen moeder worden? “Een heel mooie vraag”, vindt Kiki. Maar het gesprek is al bij skydiven aanbeland, een term die volgens Kiki al vaker is gevallen. “Het risico om jullie dat te laten doen is te groot”, tempert ze de verwachtingen. Verderop hebben drie meiden genoteerd: “Wat is enger bij bungeejumpen: meteen springen of aftellen?”

Ouders als drumstok

Kiki raadt het eerste groepje jongens aan om hun vraag compacter te maken én breder te trekken. “Anders gaat het alle kanten op.” Een van de jongens, ad rem: “Dat was toch ook de bedoeling?” Kiki, onverstoorbaar: “Je wilt anderen overtuigen, dan moet het ook een beetje helder zijn.” Ze vraagt de jongens waarom ze hun ouders als drumstok voor zich zien, en niet vrienden, of de buurman. “Omdat mijn ouders dichtbij staan”, zegt er een. Kiki: “Dat gaat dus ook over de rol van ouders in je leven. Zorgen zij ervoor dat je meer geluid kunt maken, je beter kunt uiten?”

Docent Stef Engbers en diens meekijkende collega Sanne Brakels houden zich bewust afzijdig. Wanneer Kiki - behalve kunstenaar en educator zelf ook docent beeldende vakken - ze kort bijpraat over de oogst moeten ze erg lachen om de ouders als drumstok. “Geweldige vraag”, vindt Stef. Kiki vindt dat spanning en sensatie nog de boventoon voeren. De docent zegt dat hij heeft verteld over andere projecten, om ze een beetje warm te maken. “Misschien hebben ze zich daardoor een bepaald beeld gevormd.”

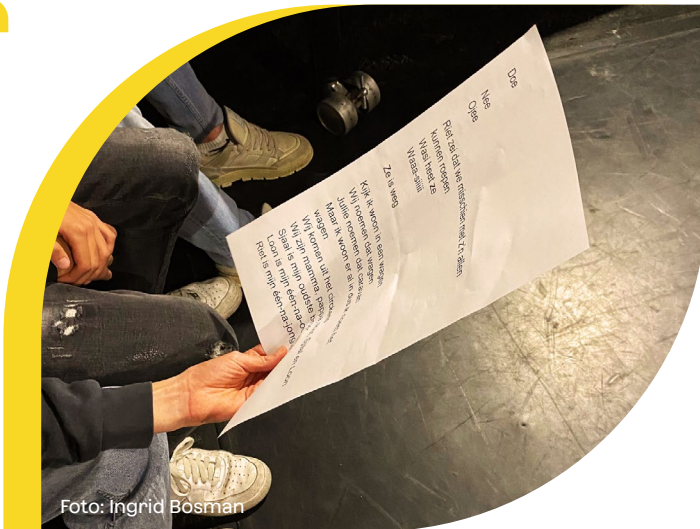

Foto: Ingrid Bosman

“Wat is spannender: wel of juist geen controle hebben?”

– Leerlingen De Waerdenborch

Anderen helpen

Het is tijd om de onderzoeksvragen te presenteren. Kiki: “Noteer wat je aanspreekt. En stel vragen. Je moet er gevoel bij krijgen.” De vijf meiden vertellen de klas dat ze alles een beetje hebben gemixt, tot: “Kun je mensen helpen om te durven skydiven?” Kiki probeert ze een beetje bij het skydiven weg te leiden. “Jullie wilden avontuur. Een wereldreis maken, mensen helpen in andere landen. Gaat het om zelf doen, of anderen helpen? De meiden kijken elkaar aan, aarzelen, zwijgen. En lijken blij met de voorzet van Kiki: “Kunnen we mensen zelfvertrouwen geven door spannende dingen te doen?” Stef vult aan: “Of iets onbekends.” Het vijftal keurt de vraag goed.

‘Kun je door te sporten stoppen met het uitstellen van dingen?’ is de tweede vraag. “We doen alle vier beide”, leggen de jongens uit hoe ze hierop kwamen. De meisjes van het bungeejumpen hebben hun vraag algemener gemaakt: ‘Wat is spannender: wel of juist geen controle hebben?’ Kiki: “Mooi!”

Geen vragen

Het andere viertal jongens komt op een onverwachte manier uit de hoek. Geen drumstokken meer, gevoel bij gamen, onder water voetballen of Lego. ‘Kan watervaste apparatuur de wereld helpen?’ is nu hun vraag. De meest spraakzame van het stel komt met een nogal technische uitleg, de rest staat er een beetje bij alsof het hen niet aangaat. Net als bij de andere pitches komen er ook hier geen vragen uit de klas.

Hoog tijd om te stemmen. Kiki deelt briefjes uit, dringt aan op een eigen keuze. “Niet overleggen met je burens”, zegt ook Stef. De leerlingen zijn al onderweg naar de deur wanneer Kiki de uitslag roept: de meeste stemmen kreeg de vraag van de vijf meiden, over zelfvertrouwen en spannende dingen doen.

Zonder oordeel

Er waren prachtige vragen bij, blikt hovenier Kiki Vos de Wael na afloop terug. “Het liefst geef je elke individuele vraag een plek. Maar je wilt ook de hele klas meekrijgen. Vandaar het stemmen.” Ze probeert alle vragen zonder oordeel te benaderen. Maar, zegt ze, “ik ben ook een mens. De laatste presentatie, van die vier jongens, ik was teleurgesteld over wat er van hun mooie vragen was overgebleven! Dat moeten ze bijna wel hebben gemerkt.” Toch, meer sturen zoals ze in het begin nog deed, werkt averechts. “Dat heb ik wel afgeleerd.”

De kunst is, weet ze, “om hun vraag de vraag te laten, en tegelijk uit de verwachting te gaan. Eigenlijk willen ze het liefst skydiven, daarvoor verlaten ze ook direct hun eigen vraag. Het is tegenstrijdig: je wilt dat ze er gevoel bij krijgen maar het moet ook niet meteen te specifiek worden.” Sensatiezucht is pubers nou eenmaal eigen, weet ze. “Dat is wat ze voelen.” Wat niet betekent dat je er altijd in moet meegaan. “Als er niks anders is dan stilte, wat gebeurt er dan bijvoorbeeld? Een uitdaging kan ook zijn: in de klas durven opkomen voor wat jij belangrijk vindt.”

Als hovenier wil ze, in feite net als de gelijknamige vaklieden die met de natuur werken, ‘zijn met wat er is’. “De leerlingen uiten wat er in hen leeft. Mijn taak is om door te vragen, aan te scherpen, te onderzoeken waar een vraag vandaan komt. Ik vind zelfvertrouwen nu een mooi uitgangspunt voor deze Proeftuin. Want het is een moeilijk begrip dat zich op veel manieren laat onderzoeken.”

3 Over vuur en vertrouwen

Opnieuw een vroege vrijdagochtend, een paar weken later. Voormalig sportdocent JP de Kam, al jaren actief als stuntman, angstcoach en vuurartiest, draagt spullen uit zijn bestelauto de school in. Bidons, fakkels, een brandblusser. De conciërges kijken met argusogen toe. Docent Stef kan ze geruststellen: de gastdocent van vandaag hakt dagelijks met dit bijltje.

Wanneer Kiki Vos de Wael de klas de onderzoeksvraag wil laten herhalen blijft het stil. Ook bij het groepje dat ‘m bedacht. Dan klinkt aarzelend: “Iets met zelfvertrouwen?” Kiki formuleert de vraag opnieuw: “Kunnen we mensen – onszelf – zelfvertrouwen geven door iets spannends of onbekends te doen?” En, koppelt ze er meteen een vraag uit een ander groepje aan vast, “maakt het dan uit of je wel of geen controle hebt?” Ze deelt getekende metertjes uit waarop de leerlingen hun zelfvertrouwen kunnen inschalen, voor en na de workshop.

Niet aardig zijn

JP de Kam vraagt om ook ‘vertrouwen in de ander’ een cijfer te geven. “Waarom denken jullie dat ik dat wil weten?” Een meisje: “Je vertrouwt jezelf vaak meer dan een ander”. JP: “Wie vindt dat mijn shirt te lang is?” Alle vingers gaan de lucht in. “Soms moet je niet aardig zijn om vertrouwen te winnen”, zegt de coach. “Jullie zijn eerlijk, dus te vertrouwen.” De klassieke ‘achterovervallen’-oefening gaat nog makkelijk, zeker zolang ze hun partner zelf mogen kiezen. Als JP vraagt om duo’s van een jongen en een meisje te maken blijft iedereen zitten. Hij moet zelf gemengde koppels aanwijzen. Sommige tweetallen komen niet eens in beweging. De Kam, droog: “Je ziet dat het uitmaakt wie er tegenover je staat.”

Zodra er vuur aan te pas komt loopt de spanning op. De Kam drukt de leerlingen op het hart zich bij elke stap af te vragen: kan en wil ik dit? Ze leren een fakkel met hun hand te doven. Daarna gaan er vingers in de brand. JP: “Wat is ons waarschuwingssysteem?” Pijn, weten ze. “Maar je wilt het vuur uit hebben vóór je de pijn voelt”, zegt een jongen. Dit was makkelijker, wordt er na deze ronde gezegd. “Omdat je het vaker hebt gedaan.” Dus, concludeert De Kam, “je hebt meer vertrouwen in de situatie, het vuur en jezelf.”

Vluchtreflex

Dan moet de fakkel brandend op de tong. “Dat ga ik echt niet doen”, roept iemand. “Wees blij”, reageert De Kam, “je angstsysteem staat mooi aan. Dat maakt alert en biedt bescherming.” Schudt iemand nee, dan gaat JP naar de volgende, verzekert hij. Een jongen schudt nee en staat tegelijkertijd op van zijn stoel – het oogt als een vluchtreflex. De coach wijst de groep indringend op vooroordelen over angst tonen, zeker bij jongens. “Jongens leren dat dat een zwakte is. Ik hoorde net ook een paar keer negatieve opmerkingen. Vraag jezelf af wat voor klasgenoot, vriend, persoon je wilt zijn.” Het is muisstil.

De brandende fakkel moet nu helemaal in de mond. “Wat is het eerste dat je lichaam zegt?”, vraagt JP. “Waarom?!”, kreunt een jongen. JP, goedkeurend: “Ja, waarom zou je dit willen?” Een andere jongen twijfelt, gaat dan toch staan. Als op commando komen ook twee anderen in de benen. “Hoe was het?”, vraagt een leerling aan zijn buurman. “Normaal”, zegt die stoer. “Helemaal niet normaal man, je bek stond in de fik!” Er zijn jongens die cool weigeren, zoals er ook meiden zijn die cool meedoen. Tegen een meisje dat bleef zitten zegt JP: “Je hebt toch iets belangrijks gedaan.” Ze kijkt hem niet-begrijpend aan. Dan valt het kwartje. Met quasi-therapeutisch stemmetje: “Ik heb mijn grens aangegeven.” Nu moeten ze bij een ander een brandende vinger doven. JP: “Hoe was dat, om een ander te vertrouwen?” Makkelijker, vinden sommigen. Drie jongens vonden het minder prettig.

Mist en vlammen

Buiten, maar wel uit het zicht van andere klassen, gaat JP weer een stap verder: “Ik ga jullie leren vuurspuwen.” Ze krijgen een bidon met water en moeten in een rij laten zien of ze dat sproeiend kunnen uitspugen. “Ik moet mist hebben!” roept De Kam. Hij beslist nu zelf wie wel en niet mag meedoen. Met beheerste opwindning wisselen de leerlingen hun ervaringen uit. Terug in de klas wil de gastdocent weten wat ze hebben geleerd. De reacties: dat je meer kunt dan je denkt, dat je dingen met vuur gewoon kunt proberen, dat je anderen ook kunt vertrouwen. En, zegt iemand: “Dat dit leuker is dan les!”

“Hoe was dat,
om een ander te vertrouwen?”

– JP de Kam, stuntman, angstcoach en vuurartiest

Foto: Ingrid Bosman

Foto: Stef Engbers

4 Springen tussen hoofd en hart

De dag kriekt nog, wanneer JP de Kam in de theaterzaal van herberg De Pol in Diepenheim een week later een steigerstelling bouwt met drie verdiepingen, op twee, vier en zes meter van de grond. Op de vloer ligt een groot luchtkussen. Tegen half negen druppelen de leerlingen binnen. What the fuck, klinkt het regelmatig, zodra de steiger in beeld komt. “Ik heb hoogtevrees”, zegt Diem. Wie verwacht van het hoogste platform te gaan springen, wil De Kam weten. Drie leerlingen weten zeker van wel, een twijfelt, de rest denkt van niet. “Vandaag”, zegt de coach, “gaat het om het verschil tussen wat je hoofd en je hart zeggen.” “Niet doen, maar wel leuk”, vult een leerling hardop in. Iedereen sluit aan in de rij voor de eerste sprong, zij het niet altijd van harte. “Ga ik dood?”, vraagt iemand. JP: “Niet vandaag.”

Angststelsysteem

De Kam geeft instructies en feedback, wie wil kan zijn actie terugkijken op een tablet. Is de sprong door De Kam goedgekeurd dan deelt hij een lint uit en mag de leerling een verdieping hoger. Nibal heeft zich tegen wil en dank op het kussen laten vallen. “Wil je het leren of niet?”, vraagt De Kam. Ze schudt nee. En sluit dan toch weer aan. Als ze weer beneden is zegt JP: “Nog zo’n sprong en je krijgt een lintje.” Er wordt afgeteld voor Fleur, op het tweede platform. Daar staat ondertussen ook Nibal. “Ik kan dit echt niet!” Ook bij haar wordt afgeteld. Ze beweegt vooruit, ontdekt dan dat de buis achter zich nog vast heeft. “Je angststelsysteem”, verklaart De Kam. Dan springt ze toch.

Salto sprong

Ze klimt zelfs nog naar de derde, maar draait zich meteen weer om. “Ik ben niet gek.” Ondertussen staan anderen zich op dat hoogste platform juist te verdringen. De Kam maakt aan het einde van de les de balans op: in plaats van drie sprongen tien leerlingen van de bovenste. Vijf maakten zelfs een salto sprong van die hoogte. Wat ze nu denken van de laagste trede? “Makkie.” “Saai.” De Kam: “Zo snel gaat dat. Maar onthoud: angst is heel gezond.”

5 Wat het podium blootlegt

Als dat ook zou gelden voor ongemak, dan reageren de leerlingen volgens het boekje in de zaal van theater De Reggehof in Goor, waar ze aantreden voor een derde workshop. Dit keer is theater de werkvorm. Volgens Kiki Vos de Wael een mooi tegenwicht voor de spanning en sensatie van het vuur en het springen. “Er mag wel iets meer tijd en rust in het proces”, legt ze uit waarom ze koos voor een extra workshop. “En jezelf laten zien op een podium voegt hier echt iets toe.”

Daar zijn de leerlingen nog niet meteen van overtuigd. Op de vraag ‘hoe sta je erin?’ reageren ze niet bijster happig, al vat educatiemedewerker Susan Waanders van Theater Sonnevandck de reacties positief samen. “Prima, met uitschieters naar boven en beneden.” Monter: “Dat is een goed uitgangspunt.” Eigenlijk is alleen Christian, die veel interesse heeft in podiumkunst, uitgesproken enthousiast. Waar hun onderzoeksvraag vandaan komt, wil Waanders weten. Er komt nauwelijks reactie. Wat de verwachtingen zijn dan? “Iets met een podium en acteren?”, probeert iemand. Susan: “Jullie of ik?” “Hopelijk u”, klinkt het.

Foto: Ingrid Bosman

Laten zien wat je zegt

Waanders vertelt iets over Theater Sonnevandck, een gezelschap dat vanuit Enschede meedraait in de eredivisie van het Nederlandse jeugdtheater. En over de schoolvoorstelling Klassencarrousel, waaruit de leerlingen deze middag zullen putten. Het stuk is bedoeld voor jonge kinderen en gaat over vier circuskinderen, die telkens naar een andere school moeten en dus ook overal nieuw zijn. Op hun beurt brengen ze magie naar het klaslokaal. “Ze proberen normaal te doen zonder dat ze weten wat dat is”, aldus Susan Waanders.

Eerst doet ze met de leerlingen een warming-up om los te komen. Het spel draait om woorden, beweging en de timing daartussen. Het mag met iets meer overtuiging, vindt Susan na een eerste rondje. Docent Stef Engbers geeft fanatiek het goede voorbeeld. “Wat neem je mee?”, vraagt Susan de leerlingen. Ze noemen opletten, de juiste gebaren maken, het goede woord zeggen, geen eh, niet meer zeggen dan nodig is. Een korte monoloog is de eerste acteer-oefening. In groepjes kiezen de leerlingen om de beurt een zin. “Probeer de tekst uit het hoofd te leren”, adviseert Susan. “Dan kun je echt proeven hoe je een zin wilt uitspreken. En gebruik je lijf, laat zien wat je zegt.”

Ze vraagt reacties van de leerlingen die in de zaal toekijken. Leuk vonden die ‘hoe ze bewogen, en dat overdrijven’. Susan: “Ik merk dat geen van de groepjes echt contact maakt met de zaal. Probeer mét het publiek die scène te doen.” In een kringgesprek wil ze daarna weten wie zo’n ervaring kent als de circuskinderen; dat je ergens bent en geen benul hebt van hoe het daar ‘hoort.’ De meesten herkennen het gevoel, maar niemand wil een voorbeeld delen.

Ongemak te snijden

Er moeten weer koppels worden gevormd. Susan doorbreekt de hardnekkige barrière tussen jongens en meisjes en wijst zelf duo's aan. Het ongemak is nu te snijden. Ze proberen hun dialoogje te oefenen met minstens een halve meter afstand, handen op de rug, vuisten in zakken van hoodies. Pijlsnel wordt de tekst doorgenomen, waarna de jongens weer naar de jongens en de meisjes naar de meisjes trekken. "Waar zijn de koppels gebleven?", vraagt Susan. Alleen Anne en Diem gebruiken hun volledige repetitietijd.

Hoe ze het vonden? Wel prima, is weer zo'n beetje het algemene gevoel. Een leerling benoemt de gevoelde genderkloof met de mededeling dat hij liever een jongen als tegenspeler had gehad. "Nu moet je het doen met iemand die je niet zo goed kent." Susan is tevreden. "Jullie doen het allemaal wel uit overtuiging, complimenten daarvoor. Ook voor hoe je omgaat met de tekst. Je hebt geen idee wat er komt, maar je doet het wel."

Tegengehouden

Sommigen waren echt uit hun comfortzone, zegt de docent na afloop. Het engste van vandaag was misschien nog wel de samenwerking tussen een jongen en een meisje. Susan: "Het tekstbegrip is echt groot, maar ze zitten nog wel erg in hun hoofd." Ze had de indruk dat sommigen ook een beetje door de groep werden 'tegengehouden', wat docent Engbers beaamt. "Ik vraag me wel af in hoeverre ze zich eigenaar voelen van de onderzoeksvraag", merkt Waanders op. Haar doel was ook, zegt ze, om iets te laten proeven van wat Sonnevance maakt. "En te laten voelen waar die teksten over gaan." De docent: "Je hoopt dat er ergens een deurtje opengaat." Ze spreken af dat Sonnevance de 8+ bovenbouwversie van de voorstelling binnenkort op school komt spelen.

Foto: Ingrid Bosman

6 Dolen door het onbekende

Dat was leuk, blikt Anne later terug op het bezoek van de acteurs. “Goed gespeeld, maar wel beneden ons niveau.” Ze bedoelt: een beetje kinderachtig. “De acteurs waren als clowns eerst grappig, daarna gewoon OK.” Een paar dingen herkende ze van de workshop, “zoals de scène met het laadje opruimen.” Nee, zegt ze, acteren lijkt haar niks. “Het is wel leuk om even iemand anders te zijn, maar niet om dat altijd te doen.”

Kunstzinnige doolhof

Vandaag is Anne met de klas in Utrecht, voor de afsluitende excursie. In dit geval: een tocht door Doloris, een spannende kruising tussen een kunstzinnige doolhof en een escaperoom. Gemaakt door kunstenaars. De leerlingen hebben geen idee wat ze te wachten staat. Telefoons moeten in een kluisje. “Toch meenemen betekent een exit, en je mag niet meer terug”, waarschuwt een medewerker. Je kunt ook zelf voor een nooduitgang kiezen. “Maar geef niet te snel op”, tipt hij. “Er is genoeg te zien.”

Dat blijkt zwak uitgedrukt, al schrijven de regels ook voor dat je zo min mogelijk uit de school klappt over een bezoek. Feit is dat iedereen deze attractie anders kan beleven, zelfs als je denkt dat je samen bent. Maar je moet in je eentje naar binnen. Jason gaat als eerste door een van de vier deuren. Er volgen meer jongens. “Niet in je broek pissen!”, krijgt iemand nageroepen.

Beetje stil zijn

Vooraf het begin blijkt spannend. Je bent alleen, ziet niet waar het heen gaat, en er beweegt meer dan je lief is. Dat je na hooguit tien minuten anderen tegenkomt helpt meteen. Veelgehoorde kreten: what the fuck, waar ben ik, ik heb alles al gezien, hier ben ik al (of nog niet) geweest, volgens mij lopen we rondjes. “Kunnen we een beetje stil zijn?”, vraagt Stella. “Dat vind ik fijner.” Anne en Elise zitten samen in een auto, maar lijken het volgende moment opgelost. Fleur beklimt een steiger en roept: “Ik krijg JP-vibes!” “Dit is wat ik zie als ik droom”, mijmert Diem bij een lichtinstallatie. Hij neemt de tijd: “Ik heb alles wel zo’n beetje ge-experienced”.

“Dit is wat ik zie als ik droom”

– Diem, leerling De Waerdenborch

Met tegenzin

Stef Engbers maakte eerder twee Proeftuinen mee, “maar dit is de mooiste.” “Ze hebben ervaringen voor het leven opgedaan. Alle activiteiten gaan over de onderzoeksvraag, maar steeds met een andere benadering.” Misschien, veronderstelt de docent, was het ongemak bij het theater nog wel het grootst. “Dan moet je jezelf blootgeven.” Maar alleen en zonder telefoon een onbekende wereld instappen is ook een uitdaging, bekennen de leerlingen aan Kiki Vos de Wael bij de evaluatie in doolhof Doloris. Om die reden begon menigeen met tegenzin, melden ze.

“Maar”, bevestigt Isis de woorden van de docent, “op een podium staan is ongemakkelijker dan dit.” Net als bij de andere leerlingen is haar zelfvertrouwen gegroeid, vermoedt ze. “Al is het niet dat ik dat nu meteen merk of zo.” Fleurs eindoordeel: “Het was leuk en leerzaam. Je kunt meer dan je denkt.” Dat beaamt ook Jason, terwijl hij zichzelf op een portie nachos trakteert. “Ik had nooit gedacht dat ik nog eens een fakkel in mijn mond zou steken.”

Meer dan zelfvertrouwen

Op de terugweg naar het station veronderstelt Stefs collega Sanne Brakels dat deze Proeftuin, en zeker het programma van vandaag, meer oplevert dan zelfvertrouwen. “Het gaat ook over dingen als er samen op uitgaan, in een onbekende stad en op vreemde plekken je weg zoeken. Eigenlijk over iets waar in het onderwijs snel aan voorbij wordt gegaan: het belang van plezier.”

Graven naar creatieve energie

Hoveniers over hun rol:

'Soms zie je ze denken: Dat mens is gestoord!'

Hoe ga je om met groepsdynamiek? Waarmee stimuleer je verbeeldingskracht? Wanneer is een vraag onderzoekend genoeg? Een inkijkje in de rol van de hoveniers, voor wie elke Proeftuin ook weer een verrassing is. "Zo jammer als ze een vraag meteen gaan bekritisieren."

Laat pubers maar eens warmlopen voor een denkoefening over wat ze bezighoudt. Uit het 'niets' is dat bijna onbegonnen werk, bleek tijdens de allereerste Proeftuinen. Sindsdien is de hand de sleutel. Leerlingen maken er een omtrek van op papier, en in de vingers noteren ze hun drijfveren. Het zijn antwoorden op vragen als: waar droom je van, wat zou je beter willen kunnen, aan wie of wat ben je trouw, wat vind je moeilijk?

Onzinnige mix

De uitkomsten nemen ze over in een gevouwen woordhapper, om er willekeurige combinaties mee te maken. De handvragen en de woordhapper helpen tegen de zelfcensuur die leerlingen zich al snel opleggen, uit vrees om de plank mis te slaan. "Terwijl iets dat een onzinnige mix lijkt, juist heel mooie onderzoeksvragen kan opleveren", aldus Elin Groot Rouwen, behalve senioradviseur cultuureducatie bij Rijnbrink ook meewerkend hovenier.

Als hovenier van het eerste uur kent Kiki Vos de Wael daarvan tal van voorbeelden. "Kun je aan koeien zien of ze van rockmuziek houden?", noemt ze er een. Of neem de klas in Nieuwleusen, waarvan een deel fan was van Formule 1-autoracen, en een ander deel nieuwsgierig was naar kunst. "Ze werden het eens over de vraag of je kunst kunt maken door te drijven", vertelt ze. "Een stuntman kwam met een auto en dacht mee over de uitvoering. In de kattenbak gingen canvas doek, verf, stuiterballen en knikkers. Elke stunt leverde een ander kunstwerk op. Een geluidsartiest nam alle geluiden op, inclusief gierende banden en het gejoel van de leerlingen, en maakte er een sample van. Zo ontstond er dus ook een muziekstuk."

Luikjes openen

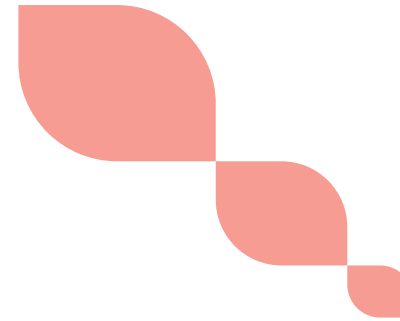
Voor beginnend hovenier Richard Wevers was de methodiek niet meteen zonder obstakels. "Je vraagt leerlingen bijvoorbeeld naar hun waarden. Ik vond het spannend of ik die in de onderzoeksvraag kon krijgen." Zeker in het praktijkonderwijs, waar hij zijn debuut maakte, is zelfonderzoek geen dagelijkse kost. "Leerlingen waren meer bezig met doen dan met onderzoeken." Vaak loopt het door elkaar, zoals Elin Groot Rouwen relativerend opmerkt. Waardoor die waarden evengoed in het proces naar voren kunnen komen: "Je opent ook luikjes door wat je onderzoekt."

Kiki Vos De Wael verwijst naar een eerdere Proeftuin, met als onderzoeksvraag of je van een trekker een boot kunt maken. “Dat klinkt en voelt heel praktisch en doelgericht.” Maar er kwam, vertelt ze, ook natuurkundig (‘hoe blijft iets drijven’) en creatief (‘hoe zorgen we dat het er tof uitziet’) onderzoek bij kijken. Het werd een groot succes. “Ik geloof dat het de directeur van de school was die achteraf vaststelde dat onderwijs er zo uit zou moeten zien.”

De verbeeldingskracht van leerlingen aanwakken gaat niet vanzelf, is de ervaring van de hoveniers. De kunst is volgens Groot Rouwen ze daarin te voeden, zonder al te veel te sturen. “Met veel concrete voorbeelden, juist bij abstracte vragen waar ze op het eerste oog niks mee hebben. Dan nog blijft het soms een strubbeling. Dat hoort erbij.” Richard Wevers: “Wat ik ook heb gemerkt: dan hebben ze een vraag, schrijven ze die niet eens op, maar gaan ‘m meteen bekritisieren. Zo jammer.” Kiki Vos de Wael is ervan overtuigd dat iedereen in staat is om een onderzoeksvraag te bedenken. “Op elk niveau, en over wezenlijke dingen.”

Richard Wevers

Elin Groot Rouwen

Trots

Toch had Wevers eerst nog wel wat twijfels, toen de leerlingen van De Maat in Ommen voor zijn eerste Proeftuin wilden onderzoeken of ze een videoclip konden maken in de geest van hun favoriete band Bökkers. Was dit onderzoeksvraag genoeg? Uitgangspunt is immers dat een vraag niet met een simpel ja of nee kan worden beantwoord en dat er meer antwoorden mogelijk zijn. “Later vond ik er wel rust in. Voorop stond voor mij dat het helemaal uit henzelf kwam.”

Vos de Wael: “Door de link met Bökkers sloot het helemaal aan bij hun interesses.” Wevers: “Ik ben zelf ook wel praktisch ingesteld, dat scheelt. Ik wilde het vooral zo vet mogelijk voor ze maken, zodat ze er met trots op kunnen terugkijken. Omdat ze dingen hebben ontdekt die ze nog niet wisten. Ook over zichzelf.”

De groepsdynamiek in een klas kan de keuze voor een vraag beïnvloeden, weten ze alle drie. Soms ten koste van ‘supergave andere vragen’, zoals Kiki Vos de Wael opmerkt. De methode is zo ingericht dat er (anoniem) wordt gestemd, “maar daarmee ondervang je dat probleem nooit helemaal”, zegt Elin Groot Rouwen. “Populaire kinderen voeren toch wel een PR-campagne voor hun vraag. Ik heb ook wel meegemaakt dat de stemuitslag 16 tegen 15 was. Met name langs de verdeling jongens en meisjes. Dan heb je evengoed een impasse, omdat de helft zich niet gehoord voelt. Ook daarin moet je als hovenier laveren, met altijd oog voor wat er in de groep gebeurt.” Vos de Wael: “Er moet vooral energie op een vraag zitten. Het is de kunst om in de uitvoering de hele klas te zien en mee te krijgen.”

Shockeren

Zijn er ook vragen die niet kunnen? Kiki Vos de Wael: “Een klas wilde weten: kunnen we kunst maken met pornografie? Ik sta in principe open voor alles. Voor de docent was het een no-go. Een belangrijke vraag bij thema’s die gevoelig kunnen liggen is ook: hoe frame je het naar de ouders? Daarin speelt de docent een grote rol.” Met zorgvuldigheid en maatwerk kan er veel. “Op een streng-gereformeerde school ging het over homoseksualiteit. Gelovige acteurs, van wie sommigen gay waren, speelden een voorstelling over geaardheid en deden met de klas een workshop. Het was mooi en herkenbaar. Alleen shockeren leidt tot afweer. Met openheid kom je het verst.”

Creatieve chaos

Kiki Vos de Wael leerde meer, in al die jaren als Proeftuin-hovenier. Dat de manier waarop leerlingen reageren - vaak subtiel - verschilt per schooltype. Hoe theoretischer, hoe meer ‘het hoofd ertussen zit’, zoals Kiki Vos de Wael het omschrijft. “In het praktijkonderwijs spreken ze zich sneller en vooral directer uit dan op het vwo.” Er waren ook heel praktische lessen: dat voldoende tijd cruciaal is, en dat een groep uit maximaal een klas kan bestaan, omdat anders de essentie van het onderzoeken verloren gaat. Richard Wevers heeft zijn eerste leermomenten ook gehad. “Ik gedij zelf heel goed bij creatieve chaos. Maar hier moet ik het anders aanvliegen. Met meer structuur, veel herhaling.” Kiki, lachend: “Ik herken dit zo. Dat je ze ziet denken: Dat mens is gestoord!”

Kiki Vos de Wael

Twents Carmel College;
Kun je een trekker ombouwen
tot een boot?

Scan de qr-code voor de video.

Leren dat kunst een taal is

“ Wat de Proeftuinen brengen zit soms in kleine dingen. Dat je in de trein een bekend gezicht ziet en zo'n jongen bij navraag met zijn herinneringen aan een Proeftuin van een paar jaar geleden op de proppen komt. Of een mailtje van een moeder, wier zoon thuis nooit ook maar een woord losliet over school, maar wel enthousiast vertelde over de Proeftuin.

De kiem van het project ligt in het festival Woest in Zwolle, waarvan Rijnbrink partner was en waarmee we destijds middelbare scholen als nieuwe doelgroep bereikten. Carmen Huitema was via Stadkamer aan het festival verbonden en wilde meer doen met het voortgezet onderwijs. Zij wist van het initiatief Proeftuin Rotterdam, waar we ons licht hebben opgestoken.

Het was een inspiratiebron, maar op een paar punten wilden we het sowieso anders aanpakken. In Rotterdam koos een school bijvoorbeeld voor theater en zocht er zelf een gezelschap bij. Dan haal je bij voorbaat veel vrijheid weg. Wij wilden leerlingen zelf laten nadenken over wat ze willen weten. Daarbij moest elke kunstvorm kunnen worden ingezet. Zo kwamen we ook op de hoveniers, die met hun netwerk verder kunnen kijken dan voor de hand liggende culturele partners. Bovendien kunnen zij de scholen ontzorgen, wat in Rotterdam ook een gemis bleek.

Emoties

Leren van en met kunst is de kern. Niet: wat is modernisme, wie was Van Gogh. Dat gaat óver kunst. Een Proeftuin begint bij wat er in jongeren zelf leeft. Angst, woede, blijdschap; ze leren dat kunst een taal is om vorm te geven aan al die emoties. Met kunstenaars in de klas kom je erachter dat je op heel veel verschillende manieren naar een vraagstuk kunt kijken.

Het heeft heel mooie samenwerkingen opgeleverd. Er zijn mentorgesprekken ontwikkeld aan de hand van Proeftuinen. In Utrecht zijn – geïnspireerd door Proeftuin Overijssel – Klassenlabs opgezet. De contacten

met scholen zijn verdiept. Er is ruimte ontstaan om te pionieren, iets waarvoor scholen zelf zelden tijd hebben. En dat geeft ook weer een impuls aan andere experimenten, zoals in 2024 Invent2gether in het gespecialiseerd en praktijkonderwijs. Met deze bijdrage aan onderwijsvernieuwing hebben de Proeftuinen in mijn ogen ook de missie van Rijnbrink aangescherpt, als mogelijkmakers van experiment en kennisdeling.

Koeien

Het effect is zoveel groter dan je ziet. Honderden vragen zijn er op tafel gekomen. En ook wanneer het onderzoek misschien niet altijd even goed is gelukt zijn ervaring en kennis toch weer gegroeid. Zelfs vragen die uiteindelijk niet zijn gekozen blijven doorklinken. ‘Van welke muziek worden koeien gelukkig?’ Ik zag de musici van Phion al in de stal zitten! Het kwam er niet van, maar dát die vraag door jongeren is bedacht is ook resultaat. Voor mij zijn alle Proeftuinen op hun eigen manier gedenkwaardig.

Merel ten Elzen stond als teamleider cultuureducatie bij Rijnbrink aan de wieg van Proeftuin Overijssel. Sinds januari 2025 werkt ze als manager onderwijs en collectie bij Stadkamer Zwolle.

Foto: Lenneke Lingmont

Merel ten Elzen (links) bij een bezoek van staatssecretaris Fleur Gräper aan een Proeftuin in Steenwijk in 2024.

Uit de bochte met drie trekkers en hun eigen Annie

Klas 3A van De Maat in Ommen verbaast zichzelf met

videoclip van Bökkers-hit

“Welke vraag kun je nou bedenken met opa en een trekker?!” De Proeftuin duwde leerlingen van De Maat in Ommen, school voor praktijkonderwijs, met zachte hand van de vertrouwde maakmodus naar hun verbeeldingskracht. Het resultaat: een eigen videoclip, gebaseerd op een hit van hun favoriete band Bökkers. Met dank aan opa en de trekker.

1 Puzzelen met drijfveren

“Jullie zijn de baas”, gooit Richard Wevers een beetje peptalk in de strijd tegen de maandagochtendblues. Er wordt gegeeuwd; iemand neemt nog snel even een hap van een pizzabroodje. Docent en mentor Henriëtte Karssing straalt geduld uit. “Even de aanknop vinden nog.” Er zitten zeven leerlingen in de bankjes, vier jongens aan de ene en drie meisjes aan de andere kant. Een enkeling ontbreekt om nog onduidelijke redenen; anderen zijn ziekgemeld of hebben vandaag een alternatief programma zoals een stage. “Ik mis jullie als jullie er niet zijn”, zegt Henriëtte. “Het voordeel is: nu hebben jullie extra veel invloed.”

iets gek doen

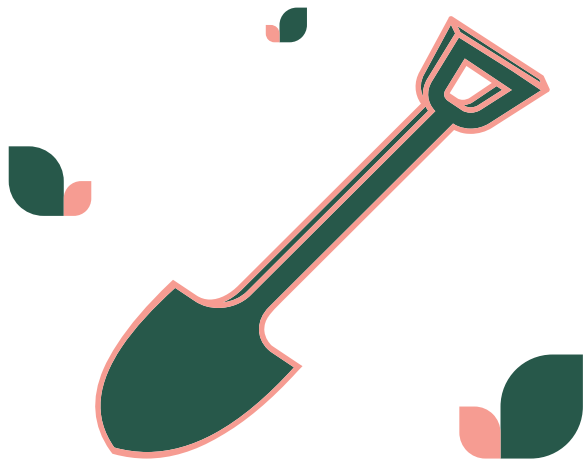
“Het allerleukst”, had Richard Wevers vooraf gezegd, “vind ik het idee van let’s go dat hierachter zit. We gaan iets gek doen en weten niet waar het heen gaat.” Van huis uit saxofonist werkt hij ook in de evenementenorganisatie en faciliteert hij jamsessies. Dit is de eerste Proeftuin die hij begeleidt. “Stiekem hoop ik dat het een beetje met muziek te maken zal hebben, maar vooral hoop ik dat ze een beetje out of the box gaan denken.” In de vorige (en eerste) les vroeg hij ze naar hun favoriete muziek. “Veel top 100, boerenrock, dat soort dingen.” Als jazzliefhebber liet hij ze wat van Snarky Puppy horen. Lachend: “Vonden ze maar raar. Dat vind ik al mooi.”

Vandaag moet de onderzoeksvraag boven water komen, kondigt hij in de klas aan. “Vorige week hebben jullie nagedacht over wat jullie belangrijk vinden, waar jullie interesses liggen, waar je meer over wilt weten. Daar gaan we nu mee verder werken.” Het gereedschap is een ‘woordhapper’, gevouwen van papier, waarin de leerlingen hun drijfveren opschrijven. Het zijn antwoorden op acht vragen, variërend van ‘waar droom je van’ en ‘wie of wat is je dierbaar’ tot ‘als ik de baas van de wereld was dan...’ In drie groepjes moeten ze met het happertje de antwoorden willekeurig zien te combineren tot een nieuwe vraag.

Grote vraagtekens

“Nu lijkt de uitkomst misschien nog een beetje gek, maar probeer er verder op te denken”, spoort Richard ze aan. “Bijvoorbeeld: je favoriete auto en iets maken. Kun je met een BMW iets maken?” Boven de hoofden hangen grote vraagtekens. Richard toont begrip: “Dit is zelfonderzoek. Dat is best veel voor een maandagochtend. Milan zucht: “Ik weet niet waar ik beter in wil worden.” Gerwin: “Luisteren naar je moeder?” Zijn ironie gaat over in sarcasme. “Het gaat super hier. Echt machtig mooi.” Twee van zijn dierbaren laten zich maar moeilijk tot een onderzoeksthema verenigen, merkt hij. “Welke vraag kun je nou bedenken met opa en trekker?!”

Richard en Henriëtte pendelen tussen de tafeltjes om het creatieve denken aan te jagen. Geleidelijk aan doemen er dan toch vragen op, en ze liggen bepaald niet voor de hand. Hoe kun je met metaal dansen? Hebben we humor in de oorlog? Het werkt aanstekelijk. Milan: “Kun je met een maaier graffiti maken?” Yannick: “Of met graffiti een BMW?” Ferhad: “Zit er muziek in het geluid van een auto?” Fabienne: “Hoe werkt het achter de schermen bij een piratenfestijn?” Richard: “Ik word wel enthousiast.”

Keet met piano

Gerwin heeft opa en de trekker geparkeerd en is er ook uit: “Kunnen we op school een keet bouwen met een band erin?” Of er dan een band op school moet komen, wil de docent weten. Gerwin: “Nee, we maken een eigen band van school!” Met welke instrumenten, informeert Henriëtte. Gerwin, aarzelend: “Een piano?” De docent: “Dus in jouw keet komt een piano?”

Richard laat de leerlingen nu in twee groepen verder broeden op alle spontane ideeën, om de onderzoeksvraag aan te scherpen. Of, in zijn woorden: “Nog vetter te maken.” Hij dringt erop aan de vraag ook te testen. “Past het bij mij? Word ik er enthousiast van? En heb ik er nu niet direct een antwoord op? Want anders is het geen goede onderzoeksvraag.” Van de brainstormvellen met wolkjes en tekstballonnetjes wordt amper gebruik gemaakt. Lynn mokt omdat ze van haar piratengroepje moest verhuizen naar de autofans. Richard suggereert aanknopingspunten te zoeken: “Misschien muziek maken met een auto en dat dan op een piratenfestijn laten horen?” Gerwin, op dreef nu: “Of kun je piratenmuziek maken met een auto?”

Piratenschip

De piratenliefhebbers schakelen meteen over op de uitvoering. In rap tempo wordt opgesomd wat je nodig hebt voor een piratenfestijn, van een tent tot een lichtshow. Iemand begint al een piratenschip te ontwerpen.

De voorlopige balans: twee vragen. Kun je met verschillende auto's en andere voertuigen muziek maken? En dat dan filmen? Gevraagd naar het waarom reageert het groepje: “Iets doen met de klas. Een ervaring.” De andere groep wil onderzoeken of je met een piratenschip kunt meedoen aan de carnavalsoptocht. “Omdat je daar meer zelfvertrouwen door krijgt en je leert hoe je een schip moet maken.”

Richard kondigt aan dat ze deze vragen volgende keer gaan terugbrengen tot de kern. Na een presentatie wordt er dan gestemd. “Denk er de komende week zelf ook nog verder over na!”, sluit hij af. Docent Henriëtte Karssing stelt in het lege lokaal vast dat de comfortzone voor de leerlingen blijft lokken. “Iets maken is voor hen veilig en vertrouwd.”

2 De ommezwaai en de onderzoeksvraag

Een maandag later blikt Richard kort terug. Behalve het piratenproject en de auto's met muziek is ook Gerwins vraag over de schoolkeet met huisband weer terug op de rol. "Denk goed na wat je precies wilt onderzoeken en ook hoe. Ik wil tips van jullie. Straks gaan we presenteren en stemmen. Het kan nog steeds van alles zijn."

Dat blijkt. Elize en Tessa, de vorige keer afwezig, vragen of ze ook nog een vraag mogen opwerpen. Natuurlijk willen ze die dan ook presenteren, melden ze met bravoure. Ze hebben al voorwerk gedaan, maken ze Richard duidelijk wanneer die ze nog wil bijpraten over de woordhapper. "Hoe werkt het achter de schermen bij de tv-serie Woeste Grond en/of de band Bökkers?" "Dat is wel heel breed", reageert Richard. "Maak het wat specifiek." De meiden praten samen verder. "Hoe bedenken ze de liedjes?" En: "Welke trekker rijdt hij?", doelend op de Bökkers-frontman, die als boer de hoofdrol speelt in plattelandssoap Woeste Grond.

Annie uut de bochte

Aan de piratenzijde wordt nu het idee gewogen om zelf een plaat op te nemen. Elize en Tessa, op een idee gebracht, vragen of ze een Bökkers-liedje mogen horen ter inspiratie. 'Annie uut de bochte!' roept iemand. Terwijl Richard de videoclip van YouTube op het digibord probeert te krijgen vraagt de docent of het dan een band moet worden. Nee, klinkt het, maar wel een liedje van de klas. Henriëtte: "Dan kan ik zeggen dat ik ook nog eens met een piratenlied heb meegedaan. O, is Bökkers geen piraat?" Iemand vraagt Ferhad of hij Bökkers kent. "Nee", reageert hij ferm. "En het boeit me eerlijk gezegd ook niet."

Als de videoclip is afgelopen doet Richard nog een poging om thema's aan elkaar te knopen. "In de clip zitten ook brommers en motoren. Misschien kunnen we iets combineren?" Elize presenteert kort de Bökkers-vraag: "We vinden deze muziek heel leuk. We zijn benieuwd hoe het werkt, met de instrumenten en zo. En of we met hun een liedje kunnen maken." Het autogroepje wil pertinent niet presenteren. Richard Wevers: "Dan gaan we dat niet doen."

Liedje of videoclip

Voordat de keet van Gerwin aan de orde kan komen gaat het gesprek weer richting Bökkers, waar ongeveer iedereen enthousiast over is. De aandacht verschuift van de muziek naar de beelden. Richard: "Een videoclip is iets heel anders dan een liedje maken." Henriëtte was even weggeroepen en reageert bij terugkeer verbaasd. "Videoclip?" Richard probeert de vraag scherper te krijgen. Hij legt uit dat er voor een clip een script nodig is, een locatie, een regisseur. "Die is de baas en bepaalt hoe er wordt gespeeld en wat er in beeld komt." Elize roept dat zij dan wel wil regisseren.

Richard concludeert dat de vraag zich toespitst op een videoclip. En wat zou het autogroepje daarbij dan willen doen? Ferhad wil wel filmen, Gerwin ziet zich wel acteren, Yannick kan misschien de productie doen. "Allerlei dingen regelen", legt Richard uit. Milan, vanaf de piratenkant: "En wie gaat er dan op de trekker? Het moet een oude zijn, en er moet een meisje op." Niemand vraagt waarom.

Beeld: Golbach & Co

Stukken beter

Niemand wil ook nog pitchen, laat staan stemmen. Henriëtte wil weten waarom de andere vragen in haar afwezigheid niet zijn gepresenteerd. Gerwin, vlug: “Dit is stukken beter!” Er klinkt algemene instemming. Richard formuleert de vraag: ‘Kunnen we een videoclip maken, geïnspireerd op Annie uit de bochte van Bökkers?’ Hij kondigt workshops aan, om te leren acteren, filmen, regisseren, setdressen. En een draaidag voor de opnames, natuurlijk. Henriëtte: “Moet er nog iets van een brommer komen?” Een Tomos, wordt er geroepen, “net als bij Bökkers.”

“Bij de uitvoering zul je eens wat zien”

– Henriëtte Karssing, docent De Maat

Opluchting en enthousiasme

Na de les bekent Richard dat hij wel even twijfelde, of hij het format moest loslaten. Elize en Tessa hoefden immers niet te brainstormen met een happertje, en van stemmen kwam het evenmin. Kreeg de groepsdynamiek hier niet de overhand? “Ze hebben er allemaal gevoel bij en dat weegt het zwaarst. Bovendien heb ik ze vorige week wel een soort proef-presentatie laten doen.”

Net als Richard bespeurde ook docent Henriëtte eerder opluchting dan teleurstelling bij de beide andere groepjes. Maar waren die blij met een beter idee, of omdat ze zich niet aan het oordeel van de anderen hoefden bloot te stellen? De docent benadrukt hoe lastig dit soort vragen is voor deze leerlingen, die vooral praktisch zijn ingesteld. Maar een Proeftuin is toch juist bedoeld om ze meer aan te zetten tot nadenken en onderzoeken van het onbekende? Ze laat merken alle vertrouwen te hebben in haar klas en een goede afloop. “Bij de uitvoering zul je eens wat zien.”

3 Een draaidag met steeds meer gas erop

Op de dag van de opnames is de opa van Gerwin als eerste ter plekke. Om de oldtimer-trekker te brengen, die Gerwin en zijn vader net hebben opgeknapt. De brandweerrode ‘International’ staat fier naast de ‘Steyr Super 760’-trekker in dezelfde kleur, van de vader van Yannick. Die heeft het erf in de buurtschap Stegeren gastvrij beschikbaar gesteld als filmlocatie. Gerwins grootvader is alweer vertrokken wanneer professioneel filmer Sam Golbach en stagiairs Lex Oolbekkink en Sinne Hagendijk hun materiaal uitladen. Ze overleggen waar de ‘band’ moet komen te staan. In de originele clip is dat een bosrand. Nu laat Golbach het oog vallen op een plek naast mest en persvoer, dampend in de vrieskou. “We hebben geen rookmachine nodig vandaag.”

Foto: Ingrid Bosman

Achter de schermen

Terwijl drumstel en gitaren worden aangedragen zoekt Richard een leerling die kan filmen wat er achter de schermen gebeurt. Twan, die de voorbereiding grotendeels heeft gemist, neemt het kekke handcameraatje over. “Ik heb toch niks te doen.” Elize is gearriveerd met een kobaltblauwe Tomos Quadro Original. Zelf opgeknapt, vertelt ze. Regisseur Michael Samboe – samen met Golbach ook betrokken bij de workshops – draagt zijn directorsmonitor over aan Yaell, die met Ferhad aan de filmcrew is toegevoegd. Nu kunnen ze samen bekijken hoe de beelden er in de video uit komen te zien. “Het gaat gebeuren jongens!”, roept iemand.

De sfeer is opgewonden en een beetje nerveus tegelijk. “Naar welke camera moeten we kijken?”, vraagt Gerwin met zijn gitaar om de nek. “Er zijn er zoveel!” De zes bandleden, in roze en blauwe overalls, staan er in de eerste takes nog verlegen en licht houturig bij. De gitaarhalzen hangen naar beneden, Elize beweegt de drumsticks onwennig. Fabienne, Tessa en Fenne tippen de jongens wel om hun rechterbeen naar voren te zetten, waardoor het er meteen een stuk actiever uitziet. Sowieso valt op dat jongens en meisjes schijnbaar zonder ongemak met elkaar omgaan.

Foto: Ingrid Bosman

Heel mooie shots

Richard zou, zegt hij, “de leerlingen nog meer willen meenemen in het proces. Maar het ene moment haal je ze erbij, en het volgende moment staan ze dan weer in beeld. Dus dat is lastig.” Er worden weinig vragen gesteld, maar de scholieren tonen zich voor en achter de schermen wel betrokken bij wat er op de set gebeurt. Fenne, na een blik op de directorsmonitor: “Het zijn echt heel mooie shots! Ze hebben ook supergoede camera’s.”

Bij het filmen van Elize op haar brommer – zoals Annie in de originele videoclip – vraagt Fabienne bezorgd: “Komt dit shot wel goed? We zouden dit toch met meer brommers doen?” Later blijkt de schakelbrommer die via Facebook is georganiseerd met 125 cc meer een motor te zijn. Bij een test kukelt Fabienne in de berm. Docent Henriëtte: “Dit gaan we niet doen.”

Teleurgesteld

Bij de make up-tafel is Lieke een beetje teleurgesteld, omdat ze bang is dat haar rol in het water valt. Lynn draagt het enige politiepakje dat de feestartikelenwinkel op voorraad had, terwijl Lieke had gehoopt de scènes samen met haar vriendin te kunnen doen. Docent Henriëtte loopt even weg bij de catering om haar moed in te spreken. “Dit gaat bij echte opnames ook vaak zo.” Het kostuum zal beurtelings gedragen moeten worden. Met die oplossing is Lieke weer helemaal happy.

De politievrouwen moeten Elize op haar brommer staande houden. Lynn doet de snelheidscontrole, Lieke de aanhouding. Regisseur Michael: “Jullie zijn een beetje amateuristische agenten. Je kijkt bijvoorbeeld heel verbaasd naar de portofoon wanneer daar geluid uit komt.”

Het heeft Richard, vertelde hij eerder, tijdens de workshops heel wat praten gekost om deze scènes in het script te fietsen. De leerlingen wilden niet van een extra verhaallijntje weten, laat staan van agenten, omdat die in de Bökkers-clip ook nergens zijn te bekennen. “Iemand zei zeker te weten dat Hendrik-Jan Bök-

kers dit nooit goed zou vinden, ha, ha.” Hij hield vol, “omdat ik perse wilde dat ze ook zouden nadenken over het script, zodat het geen kopie zou worden.”

Elke take vieren

Met gezag een knullige agent neerzetten valt niet mee, merken Lieke en Lynn. ‘Cut!’ roept regisseur Samboe. “Je kijkt nu naar je klasgenoten, maar je moet doen alsof er niemand is.” Even later kan iedereen naar de catering voor de lunch, die op school is voorbereid. Silvio hielp het menu kiezen. Filmer Golbach is tevreden. “Mooi ook hoe ze elke take vieren”, zegt hij bij de gehaktballen en tosti’s.

Tegen de trekkers, die in de Bökkers-clip ook ontbreken, had niemand bezwaar. En dus brengt de vader van Milan een derde klassieker, een B275 Mc. Cormick, eveneens in het rood. Richard: “Daar kunnen we een mooie optocht van maken.” Twan doet Richard een suggestie voor een extra shot, waarin de bandleden over de weg in de zon komen aanlopen. Heeft Twan er kijk op? “Mwah”, zegt hij eerst schouderophalend. Dan: “Ik heb zelf ook wel YouTube-filmpjes gemaakt. Ik heb een tijdje thuisgezeten, omdat het niet goed ging op school, toen heb ik me erin verdiept. Nu gaat het met mij weer prima.”

Beeld: Golbach & Co

“Iemand zei zeker te weten dat Hendrik-Jan Bökkers dit nooit goed zou vinden”

– Richard Wevers, hovenier

Op de weg langs het erf staat iedereen klaar voor de volgende scène. Milan ziet het ideale plaatje dat hij eerder in de klas schetste werkelijkheid worden: op elke trekker zitten twee bandleden in een blauwe én roze overall. Elize wacht met haar brommer. Vooraan staat de bus met cameraploeg en regieteam, onder wie ook Yaell en Ferhad. De stoet zet zich in beweging, de camera in de bus loopt. Ferhad moet Elize op haar brommer door de open achterportieren een stopteken geven. “Het hoogtepunt van de dag”, zal hij later zeggen; mooier dan het moment dat hij zelf de camera mocht vasthouden.

Onwillige Tomos

Rond drie uur begint het al licht te schemeren. Voor het B-roll materiaal, de aanvullende sfeerbeelden, moet het starten van de brommer worden gefilmd. Golbach laat belichting aanslepen. Elize krijgt de Tomos niet meteen aan de praat. “Benzinekraantje?”, zegt iemand. Lynn kijkt klapperend toe. Wat is de leerlingen vandaag vooral opgevallen? “Sowieso dat het veel leuker was dan gedacht”, zegt Fenne meteen, met bijval van de andere meiden. En, zeggen ze, dat het zo vaak opnieuw moest. Fabienne: “Dit wordt zeker niet mijn werk later. Laat mij maar tussen de koeien staan.”

Regisseur Michael sluit af, in het jargon dat op een filmset doorgaans direct wordt begrepen. “It’s a wrap!” Gerwin: “Wablief?” Richard bedankt, complimenteert, vraagt applaus. “Voor jezelf en de crew.” Hij deelt de kaarten uit die hij heeft geregeld voor het concert van Bökkers in Dalflen, inclusief een fotomomentje met de band. Docent Henriëtte Karssing is trots. “Vaak moet er veel uit mij komen. Nu hebben ze bijna alles zelf geregeld. Ze zijn echt boven zichzelf uitgestegen.”

4 Een ronkende première

Wat de docent dan wel weer heeft georganiseerd: dat de videoclip een officiële première krijgt in de theaterzaal van De Carrousel in Ommen. Die stroomt op de laatste donderdag voor de kerstvakantie vol met familieleden, bekenden en medeleerlingen. Ook weekblad Vechtdal Centraal en omroep Vechtdal TV zijn erbij. In de zaal reageert de moeder van Twan blij verrast als ze hoort dat de ‘behind the scenes’-compilatie die ondertussen over het scherm rolt, door haar zoon is geschoten. “Hij had zelf het idee dat hij maar weinig had gedaan.”

Henriëtte roept de ‘Bökkers Band’ op het podium, en daar verschijnt het zevental, in hun roze en blauwe overalls en op klompen. De clip zelf wordt met luid applaus en gejuich ontvangen. Op de aftiteling staan alle leerlingen met naam genoemd.

Openingsscène

Na afloop wordt er in de school nagepraat. Yannick, Gerwin en Milan viel op dat het starten van de brommer van een extraatje was gepromoveerd tot de openingsscène. Dat het vaak opnieuw moest was er niet aan af te zien, zeggen ze goedkeurend. “Het ging nu heel mooi”. Dat gold ook voor het moment dat Milan de Mc. Cormick startte, vindt Gerwin. “Jammer dat er geen rook uitkwam.”

Meer verbonden

Elize (‘superleuk dat mevrouw Karssing dit voor ons heeft gedaan’) vond het geregeld misschien nog wel spannender dan het acteren. “Ik was bang dat het met de brommer niet zou lukken. En ik moest ook het drumstel regelen, en het vervoer”. Wat was leuker, het concert van Bökkers of het maken van de clip? “Ik vond beide heel leuk”, zegt ze. Ze was minder cameraschuw dan ze had gedacht. “Op beeld staan vind ik lang niet altijd fijn. Maar nu wel!” Vriendin Tessa denkt dat ze voortaan ook anders gaat kijken naar videoclips. Met een brede lach: “Ik weet nu hoeveel werk het is.”

De leerlingen zijn door deze Proeftuin gegroeid, stelt hun mentor vast. “Ook als klas. Ze zijn veel meer verbonden. Ze hebben dit helemaal samen gedaan.”

Beeld: Golbach & Co

Foto: Ingrid Bosman

Scan de QR-code en check de videoclip.

Omggaan met wat je niet weet

Documentaire 'Kiemen met kunst'

legt kern Proeftuin bloot

'Waar is het product?' Die vraag van een teamleider bij een van de Proeftuinen laat zien hoe het onderwijs is (in)gericht op resultaat. Juist dat ligt bij dit programma helemaal open, toont ook de bekroonde documentaire 'Kiemen met kunst' uit 2022. "Veel jongeren denken dat ze alles al weten."

De eerste reactie uit de zaal spreekt boekdelen. "Die stralende blikken! Je ziet hoe het besef bij leerlingen groeit: 'Ik kan dit' ". Het Luxor Theater in Zutphen, in de nazomer van 2025. Op initiatief van Cultuur Oost bekijken zo'n dertig docenten, cultuurcoaches, adviseurs en andere professionals uit de onderwijspraktijk de documentaire van Erik Franssen.

In twee jaar tijd volgde Franssen een aantal Proeftuinen in heel Overijssel en legde vast wat er gebeurt wanneer je leerlingen hun eigen neus achterna laat gaan. Met kunst als leidraad. Kun je graffitikunst maken door met auto's te driften, wat is het engste dat je in de wereld kunt doen, hoe kun je dansen onder water en dat filmen? De docu beweegt met de jongeren mee in hun onderzoek naar deze en andere vragen.

Beeld: Erik Franssen

Scan de qr-code voor een interview met regisseur Diede in 't Veld over 'zijn' Proeftuin met leerlingen van Twents Carmel College Oldenzaal.

Voorgekookt

Na afloop van de vertoning in Zutphen is er een nagesprek met drie panelleden: Jan Bransen, emeritus hoogleraar in de filosofie van de gedragswetenschappen, Menno Oudekerk, die als docent kunst aan het Assinklyceum in Haaksbergen ervaring heeft met Proeftuinen, en Elin Groot Rouwen, senioradviseur cultuureducatie bij Rijnbrink.

De film laat volgens wetenschapper Jan Bransen goed zien wat het onderzoek van een Proeftuin behelst. “Omgaan met wat je niet weet.” Docent Oudekerk beaamt: “Een Proeftuin is een zoektocht naar het onbekende, in een wereld waarin alles is voorgekookt en bepaald. Veel jongeren denken dat ze alles al weten. In een Proeftuin prikken ze daar zélf doorheen, en komen dingen tegen die ze niet hadden verwacht.”

Dat gold net zo goed voor hemzelf, maakt hij duidelijk. “Ook voor mij was het een reset: zo kun je het ook benaderen. Het punt is: een schoolsysteem is een rijdende trein, waar je dit soort dingen moeilijk kunt inpas- sen.” Hij vertelt hoe een teamleider vroeg naar het resultaat van een Proeftuin: “Waar is het product?” Hilariteit in de zaal. Met de uitleg van Oudekerk groeide het begrip, vertelt hij.

Wereldreis

Voor de vraag ‘Krijg ik meer zelfvertrouwen door mode of door een wereldreis?’ bezocht zijn klas het Centraal Museum in Utrecht en stortte zich in de kunstzinnige doolhof Doloris in dezelfde stad. Om daar te ervaren dat een wereldreis niet per se draait om een verre bestemming, maar om de vraag: ‘Hoe ga je om met het onbekende?’ De Proeftuin had een blijvend effect, volgens Oudekerk. “Leerlingen komen er nog steeds op terug”, vertelt Oudekerk. “En zes van hen wilden zich verder in mode verdiepen.” De docent schafte een naaimachine aan voor in de klas.

Beeld: Erik Franssen

Eenvoud

De film laat duidelijk de meerwaarde zien van kunstenaars in het onderwijs, vindt een bezoeker. “Leerlingen doen wel onderzoek, voor hun profielwerkstuk bijvoorbeeld, maar kunstenaars laten zien dat je het ook op een andere manier kunt aanpakken.” Waarbij het niet altijd spektakel hoeft te zijn, benadrukt een andere toeschouwer. “Eenvoud en poëzie werken ook. Dat zie je in de film wanneer ze ‘blind’ gaan tekenen met houtskool.”

Gevraagd naar zijn rol schetst docent Oudekerk: “De hovenier is vooral aan het prikkelen en aanjagen. Als docent ben je de ene keer een soort onderwijsassistent, de andere keer help je meetrokken. Maar voorop staat altijd dat de leerlingen het zélf doen.” Adviseur Elin Groot Rouwen, zelf ook actief als hovenier: “De hovenier laveert tussen leerlingen, kunstenaar en docent. Je moet zorgen dat er zowel voldoende afstand als ruimte is.” Oudekerk: “Zonder hovenier gaat het niet.”

Corrigeren

Groot Rouwen legt uit dat leerlingen geneigd zijn zichzelf voortdurend te corrigeren. Voor een hovenier betekent dat balanceren tussen wensen, verwachtingen en groepsdynamiek. “Om te voorkomen dat een correcte onderzoeksvraag en de mooiste presentatie de boventoon gaan voeren.” Nog mooier is het wanneer de leerlingen daarin zelf bijsturen. Zoals die keer in Goor, toen een gelikte presentatie de meeste stemmen kreeg, maar daarna de twijfel toesloeg.

Elin Groot Rouwen: “De leerlingen voelden hun eigen energie weglekken en vroegen zich af: wat gebeurt hier? Uiteindelijk kozen ze op eigen initiatief voor een eenvoudige presentatie die eerder was afgefallen: hoe werkt motivatie? In die tijd, net na corona, extra actueel.” Televisiekok Pierre Wind loodste de klas door dit onderzoek. “Het alternatief was heel puur”, meldt de betrokken docent, ook in de zaal. “Het was mooi dat de hele klas meeding met iets waar een underdog mee kwam.”

Beeld: Erik Franssen

Aangrijpend

Hoe een worsteling een Proeftuin juist kan versterken bewijst ook de film op een aangrijpende manier. Met het voorbeeld van een klas die – onder aanvoering van een handvol muitende jongens – het project niet serieus neemt. Ze willen uitzoeken wat het engste is dat je in de wereld kunt doen, en komen niet verder dan een dagje Walibi met all you can eat-wokken na afloop. Op initiatief van Merel ten Elzen, grondlegger van de Proeftuinen, reizen ze per touringcar naar Keulen. Niet naar een pretpark, maar naar het ‘EL-DE Haus’, een museum over nationaal-socialisme in een voormalig hoofdkwartier van de Gestapo, waar (ook jonge) verzetsmensen werden vastgehouden en gemarteld.

Verstilling

Schrijver Heidi Koren vraagt de leerlingen een brief te schrijven aan deze gevangenen, leeftijdgenoten die op dat moment de dood in de ogen kijken. Koren zit deze middag ook in de zaal in Zutphen en schoot opnieuw vol, vertelt ze. “Het is de meest indrukwekkende schrijfworkshop die ik ooit heb gegeven. Het ging van joligheid naar totale verstilling.” Dat geen van de scholieren zijn brief ter plekke durfde voor te lezen zette de ervaring in een nog scherper licht. Jan Bransen: “De angst voor presenteren komt naast de angst voor de dood te staan”. Zoals hij eerder in het nagesprek al had opgemerkt: “Doe iets wat niet met leren te maken heeft, dan komt dat leren vanzelf.”

“Het is de meest indrukwekkende schrijfworkshop die ik ooit heb gegeven. Het ging van joligheid naar totale verstilling”

– Heidi Koren, schrijver

Beeld: Erik Franssen

De documentaire Kiemen met kunst van filmmaker Erik Franssen is uitgebracht in 2022 en was in de afgelopen jaren in het hele land te zien in zowel besloten als openbare vertoningen. De documentaire werd op het Helsinki Education Film Festival International uitgeroepen tot beste cultuureducatiefilm van 2022.

De beelden bij dit artikel zijn stills uit de documentaire.

Scan de QR-code voor de trailer.

Jan Bransen

“De Proeftuinen laten zien: doe iets wat niet met leren te maken heeft, dan komt dat leren vanzelf”

Jan Bransen, emeritus hoogleraar filosofie aan de Radboud Universiteit Nijmegen over de Proeftuinen, naar aanleiding van de film Kiemen met kunst:

“Ik heb de indruk dat het onderwijs leerlingen soms vérvormt, in plaats van vormt. We maken leerlingen van kinderen en jongeren. Het gaat altijd maar over leren en toetsen. De boodschap die we ze daarmee impliciet meegeven is dat ze niet op hun eigen oordeel kunnen vertrouwen. Met hun eigen wil gebeurt er in het onderwijs eigenlijk niks.”

“Wat ook vreemd is: kinderen die makkelijk leren mogen zes jaar over het vwo doen, terwijl anderen voor hun opleiding maar vier jaar krijgen. De Proeftuinen laten zien: doe iets wat niet met leren te maken heeft, dan komt dat leren vanzelf.”

“Net als leerlingen zijn docenten ook goed in zelfcensuur. Volgens mij kan er ook in het bestaande systeem best veel. Mijn advies is: bedenk wat wel kan, zoek medestanders in de school, betrek bestuurders erbij.”

www.janbransen.nl

DIY

idee

Zo kom je tot een onderzoeksvraag als in een Proeftuin

In een Proeftuin staat de onderzoeksvraag centraal. Die vraag vormt het begin van een ontdekkingsreis. Deze hoeft niet SMART te zijn, niet meetbaar en we hoeven niets wetenschappelijks te bewijzen. Het gaat om nieuwsgierigheid, niet om controle.

We starten het onderzoek bij de leerling zelf. Met hun eigen hand als vertrekpunt beantwoorden zij zes vragen. Hier krijgen ze ruim de tijd voor. Alles mag en er is geen goed of fout. Daarna gaan we met hen in gesprek.

De vragen:

1. Duim: Beschrijf twee dingen waar je goed in bent. Wat geeft je energie?
2. Wijsvinger: Beschrijf twee dingen die je graag zou willen. Een wens, droom of verlangen.
3. Middelvinger: Beschrijf twee dingen die je hebben geraakt of verwonderd.
4. Ringvinger: Beschrijf twee dingen die belangrijk voor je zijn. Aan wie of wat ben je trouw?
5. Pink: Beschrijf twee dingen waar je beter in wilt worden.
6. Binnenkant van je hand: Beschrijf twee dingen die anders mogen. Bijvoorbeeld in de wereld. Stel: jij bent de baas.

Waarom deze stap?

In het onderwijs draaien veel vragen om kennis. Maar hoe goed kennen leerlingen zichzelf? Met deze oefening krijgen ze zicht op hun waarden, hun energiebronnen en wat ze belangrijk vinden. De antwoorden vormen de bouwstenen voor hun onderzoeksvraag.

Van toeval naar onzin naar zin

De uitkomsten van de hand zijn persoonlijk en soms spannend. We zagen deze dan ook niet altijd terug in de uiteindelijke onderzoeksvragen. Dit terwijl er wel vaak dingen in zitten die leerlingen belangrijk en/of leuk vinden.

Het woord 'onderzoeksvraag' roept verwachtingen op. Leerlingen denken al snel dat zo'n vraag ingewikkeld of officieel moet zijn. Daarom bouwen we een tussenstap in met 'de happertjes'.

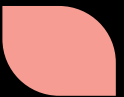
De papieren ‘happertjes’ vullen leerlingen met hun eigen uitkomsten. In groepjes combineren ze elkaars woorden. Zo ontstaan nieuwe, soms absurde, soms verrassend rake vragen. Elke groep formuleert op basis hiervan ongeveer tien mogelijke onderzoeksvragen. Tussen de onzinnige vragen zitten vaak zinnige vragen. En soms kun je een ogenschijnlijk onzinnige vraag zinnig maken.

De basisvorm is eenvoudig: Kun je met (ingrediënt 1) (ingrediënt 2) (evt. een werkwoord)?

Bijvoorbeeld:

- Kun je met een mooi huis je hond trainen?
- Kun je reizen door te dromen?
- Kun je met een beperking dansen?
- Kun je zelfvertrouwen krijgen door muziek?
- Kun je spelen met lego voor vrede?

De vraag is niet: is dit realistisch? De vraag is: welke vraag zet iets in beweging?

**Het gaat om
nieuwsgierigheid,
niet om controle**

Diede in 't Veld Wim de Beukelaar Creative Chef Jasper Uddink ten Cate Peter Krosse Rob Nijhuis / fotograaf Bram Doyer / set designer Loek Oudeman / coach Pierre Wind Aerial Academie Luchtacrobatiek Judith Nederlandse Reisopera Theater aan Z JP de Kam Pelle Schilling Oyfo RoosArts Milou Deelen Pim Steemers Jovanski Living Lybrary Cultureel Verschil Kunstenmakers Erik Jan Elmers Taarten van Jet Martine Derks Lorna van Rijn Marijn Abel Het Houten Huis Valerie Pos / styliste Sonnevanck Ymke / hiphop danseres Sam Zegelink / modeontwerpster Rapper Pjotr Skool workshops Breda Drone Cup Danielle Pit Joost Boender / “Hier Bouwt Joost” Marco van Niet Dick Lubbersen Heiderrood landart Jurjen van Bosbeweging Klaver 5 Stephan Alberts Juul Fotografie Niek van Ooijen Pieter Zandvliet Xplosief Peter Plaatsman M. Jong / graffiti workshop Lonneke Schildert Doornroos / Marieke van Doorn Karin Schoenmaker / tech4kids Ernesto Lemke / legokunstenaar Theatermakerij Jolan van de Waeter Bart Scholten Theaterschip Stroomkracht Amber Karstens Joost Bastmeijer Woodstock Music Studio Jan Terlouw Colored Monkeys Doloris Utrecht Centraal Museum Dropstuff De Leeren Lampe Museum voor de 20e eeuw Mediapark Hilversum Amsterdam NXT Streetart Museum Amsterdam Skydive Indoor Royal Huismans Jachtenbouwer Camping Rammelbeek Zorro Feigl Museum Schiedam Lam Lisse FC Twente Christi Knoef Trial Rijden Enschede Warrior Events Gevangenismuseum Riskfactory Twente Hellen van Rees Wilmink Theater Outsider Art Castle The Upside Down Wilmink Theater De Meenthe Egbert EGD

Colofon

Deze publicatie is verschenen bij de ontwikkeling van de 50ste Proeftuin Overijssel, in het schooljaar 2025/2026.

Samenstelling en redactie

Elin Groot Rouwen, Ingrid Bosman

Teksten

Ingrid Bosman

Fotografie/Beeld

Aniima, Erik Franssen, Golbach & Co, Lenneke Lingmont, Viorica Cernica, Edwin Smits, docenten en hoveniers.

Vormgeving

Koen Klompsma / graphyte

Met dank aan Henriëtte Karssing en klas 3A van De Maat in Ommen, Stef Engbers en klas 3 vwo van De Waerdenborch in Goor, Kiki Vos De Wael en Richard Wevers en alle andere deelnemende scholen en makers.

Drukwerk

MultiCopy

Meer over Proeftuinen? Ga naar cultuureducatieoverijssel.nl/proeftuinen

Mede mogelijk gemaakt door

Fonds voor Cultuurparticipatie, Cultuureducatie met Kwaliteit, Provincie Overijssel

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

provincie Overijssel

